

ta şair ve eleştirmenlerin incelemesiyle geçtiği, bunun sonucunda beğenildiği takdirde şiirlerini övdüğü kişiye ve halka arzettiği belirtilir. Mervân bu şiirlerinde "havliyyât" ve "münakkahiyât" adı verilen kasidelerin sahibi olan Zühayr b. Ebû Sülmâ ve Hutay'e gibi külfetli şairlerin geleneğini sürdürmüştür.

İbnü'n-Nedîm'in Mervân b. Ebû Hafsa'ya nisbet ettiği 300 varaklık divan zamanımıza ulaşmamıştır. Kaynaklardan derlenen şiirleri *Mervân b. Ebî Hafsa ve şî'ruh* (nşr. Kahtân b. Reşîd et-Temîmî, Necef 1972), *Şî'ru Mervân b. Ebî Hafsa* (nşr. Hüseyin Atvân, Kahire 1973, 1982) ve *Divânü Mervân b. Ebî Hafsa* (şerh ve nşr. Eşref Ahmed Adre, Beyrut 1414/1993) adlarıyla yayımlanmıştır. Ayrıca İsmâil b. İbrâhim b. Hamed es-Semâil, *Şâ'irü'l-Yemâme Mervân b. Ebî Hafsa* isimli bir eser kaleme almıştır (Riyad 1414/1994).

BİBLİYOGRAFYA :

Şî'ru Mervân b. Ebî Hafsa (nşr. Hüseyin Atvân), Kahire 1982; *Divânü Mervân b. Ebî Hafsa* (nşr. Ahmed Adre), Beyrut 1414/1993; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 63-64; III, 355; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ*, II, 763-765; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ* (nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1375/1956, s. 42-53, 391-393; Ebû Abdullah İbnü'l-Cerrâh, *el-Varaka* (nşr. Abdülvehhâb Azzâm – Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1953, s. 44-46; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 153, 181-182, 225, 243, 257-258, 259-260, 318, 347-349; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 190-191; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, Beyrut 1415/1994, X, 292-308; XXIII, 150-156; Merzûbânî, *Mu'cemü's-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 396-397, 399; a.mlf., *el-Müveşşah* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 316-319, 371-372; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-istikâme), s. 234; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Letâ'ifü'l-ma'ârif*, Kahire 1960, s. 70-74; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1389/1969, I, 366-367; Brockelmann, *GAL*, I, 74; *Suppl.*, I, 112-113; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/3, s. 213-214; Kahtân b. Reşîd et-Temîmî, *Mervân b. Ebî Hafsa ve şî'ruh*, Necef 1972; A. H. Harley, "Abu's-Simţ Marwân b. Abî Hâfşah-a Post-classical Arab Poet", *JASB*, üçüncü seri, sy. 3 (1937), s. 71-90; J. E. Bencheikh, "Marwân al-Akbar b. Abî Hâfşah", *EP* (İng.), VI, 625-626.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

MERVÂNÎLER

(بنو مروان)

Emevî hânedanının Mervân b. Hakem'le başlayan ve devletin yıkılışına kadar halifeliği ekinde tutan ikinci kolu (bk. EMEVÎLER).

MERVÂNÎLER

(بنو مروان)

Endülüs'te Mârîde ve Batalyevs'te hüküm süren bir İslâm hânedanı (868-930).

Hânedana adını veren Mervân b. Yûnus el-Cillîkî, Portekiz'in kuzeyinden gelip Mârîde'ye (Merida) yerleşen müvelled (İspanyol asıllı) bir aileye mensuptur. Endülüs Emevî hükümdarlarından II. Abdurrahman zamanında Mârîde valisi olan Mervân b. Yûnus Emevî Devleti ile iyi ilişkiler kurdu. Berberî asıllı Mahmûd b. Abdülcebâr ile İspanyol asıllı Süleyman b. Martin'in çıkardığı bir isyan sırasında öldürüldü ve yerine oğlu Abdurrahman el-Cillîkî geçti (213/828). İktidarını uzun yıllar sürdürmeyi başaran Abdurrahman, 254'te (868) Endülüs Emîri I. Muhammed'e isyan edip bağımsız hareket etmeye kalkışınca Mârîde Endülüs Emevî kuvvetleri tarafından kuşatılıp ele geçirildi. Abdurrahman ve ailesi Kurtuba'ya (Cordoba) götürüldü. 261'de (875) oradan kaçarak taraftarlarıyla beraber Mârîde'nin güneydoğusundaki Kal'atü'l-haneşe (Alange) sığınan Abdurrahman bir süre kuşatıldıktan sonra teslim olmak zorunda kaldı. Bu olayın ardından küçük bir yerleşim merkezi olan Batalyevs'te (Badajoz) ikamete mecbur edildi. Birkaç ay sonra Batalyevs'i tahkim edip yeniden isyan teşebbüsünde bulundu. Endülüs Emevî kuvvetleri üzerine gelince Kerker (Cárcar) Kalesi'ne sığındı. Burada bir başka âsi müvelled lider Sa'dûn b. Âmir es-Sürunbâkî ile Asturias-Leon Kralı III. Alfonso'nun desteğini alarak Emevî ordusunu bozguna uğratmayı başardı. Ordü kumandanı Hâşim b. Abdülazîz esir alınıp III. Alfonso'ya gönderildi. Batalyevs'te hâkimiyet kuran Abdurrahman, 263'te (877) Endülüs Emevî veliahdı Münzir'in saldırılarını karşısında Asturias Krallığı'na sığındı. 271 (884-85) yılında tekrar Batalyevs'e dönüp Endülüs Emevî birlikleriyle mücadeleye başladı ve Endülüs Emevî emirlerinin zaafından istifade ederek hâkimiyet sahasını genişletti.

Endülüs Emevî Emîri I. Muhammed, Abdurrahman'ın Leble (Niebla), Ükşûnûbe (Osonoba) ve Bâce'ye (Beja) saldırıp İşbiliye (Sevilla) sınırlarına dayanması üzerine bazı şartlar dahilinde Batalyevs'te hüküm sürmesine izin verdi. Abdurrahman b. Mervân, Endülüs Emevî emirleri Münzir (886-888) ve Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman (888-912) döneminde de

onlara tâbi olarak hüküm sürdü. Berberî asıllı bir âsi olan Muhammed b. Tâkî el-Masmûdî ile savaşırken Endülüs Emevî kuvvetleri kendisine yardımcı oldu.

Yaptırdığı cami, saray ve bahçelerle Batalyevs'i güzel bir şehir haline getiren Abdurrahman'ın ölüm tarihi bilinmemektedir. Yerine geçen oğlu Mervân iki ay kadar hânedanın başında kaldıktan sonra vefat edince torunu Abdullah Batalyevs'te idareyi ele aldı. Bâce hâkimi Saîd b. Mâlik, Yahyâ b. Bekir ve İbn Ufeyr gibi mahallî idarecilerle bölgedeki müvelled hareketinin liderliği için mücadele eden Abdullah'ın 311'de (923) öldürülmesi üzerine yerine oğlu Abdurrahman geçti. Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman 317'de (929) Batalyevs'i kuşattı ve ertesi yıl şehri ele geçirdi. Abdurrahman b. Abdullah el-Mervânî ailesiyle birlikte Kurtuba'ya götürüldü, yerine merkezden yeni bir vali tayin edildi. Böylece Mervânîler hânedanı sona ermiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kütüyye, *Târîhu iftitâhî'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, s. 100-102; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, II, 622-623, 630; a.e. (nşr. İsmâil el-Arabî), Rabat 1990, III, 32-33, 75; a.e. V (nşr. P. Chalmeta Gendron – F. Corriente), Madrid 1976, s. 64, 67-70, 76-79, 121, 161-162, 179; Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 906-907; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 288-289, 306, 310-311, 416, 420; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, II, 102-103, 105, 135, 185, 202; İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 22-23; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 133-134; Himyerî, *er-Ravzû'l-mi'târ*, s. 93; F. Code-ra, "Los Benimeruán en Mérida y Badajoz", *Estudios críticos de historia árabe-española*, Zaragoza-Madrid 1903-17, IX, 48 vd.; E. Lévi-Provençal, *España musulmana (711-1031): Historia de España*, Madrid 1950, IV, 193-196, 243-244, 275, 280; a.mlf., "Abd al-Rahmân b. Marwân", *EP* (İng.), I, 85; Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs: Mine'l-feth ilâ bidâyetü 'ahdi'n-Nâsir*, Kahire 1408/1988, s. 300 vd., 307, 313, 330, 338-339; a.e.: *el-Hilâfetü'l-Ümeviyye ve'd-Devletü'l-Âmiriyye*, Kahire 1408/1988, bk. İndeks; C. F. Seybold – [A. Huici-Miranda], "Batalyaws", *EP* (İng.), I, 1092.

JORGE LIROLA

MERVÂNÎLER

(بنو مروان)

983-1085 yılları arasında Meyyâfârikîn (Silvan) merkez olmak üzere

Diyarbakir ve çevresinde hüküm süren bir İslâm hânedanı.

Mervânîler'in kurucusu Bâd (Bâz) lakaplı Ebû Şücâ Abdullah Hüseyin'dir. Kaynaklarda önceleri çobanlık yaptığı bildirilen Bâd'ın (Rûzrâverî, III, 83-84; a.g.e., [İng.

trc.], VI, 84-85; İbnü'l-Ezrakel-Fârikî, s. 49-50) ilk siyasî faaliyetleri Bağdat'a hâkim olan Şii Büveyhîler'in emiri Adudüddele'ye karşı olmuştur. Bâd, Bizans'ın bölgedeki iktidar boşluğunu iyi değerlendirerek Erciş'i ele geçirdi (367/978'den sonra) ve bölgedeki bazı şehirleri yağmaladı. Bâd'ın Büveyhîler'e karşı neden isyan ettiği hakkında bilgi yoktur. Ancak Bağdat'a hâkim olarak Abbâsî halifelerini baskı altında tutan ve bu yüzden Bizans'a ve Ermeniler'e karşı gerçekleştirdikleri cihad harekâtında Abbâsîler'in desteğinden yoksun kalan Diyarbakir bölgesindeki halka yardım amacıyla böyle bir harekâta giriştiği söylenebilir. Ayrıca Bâd'ın Bağdat'ı alarak Büveyhîler'i oradan uzaklaştırmak istediği de bilinmektedir.

Adudüddele'nin ölümünden (Şevval 372/Nisan 983) sonra Bâd Diyarbakir bölgesine inerek Meyyâfârikîn'i aldı ve Mervânîler adıyla anılacak olan devletin temellerini attı (373/983). Ardından Âmid, Nusaybin, Cizre ve Ahlat taraflarını ele geçirdi. Büveyhîler'den Samsâmüddele'nin gönderdiği iki orduyu da yenen Bâd 373 (984) ilkbaharında Musul'a hâkim oldu. Samsâmüddele ile yaptığı antlaşma sonucunda Diyarbakir'in tamamına ve Tûr Abdîn bölgesinin batı taraflarına hâkim oldu.

Bâd'ın Hamdânoğulları ile Musul hâkimiyeti hususunda giriştiği mücadelede ölmesi üzerine (380/990) yanında bulunan yeğeni Ebû Ali Hasan b. Mervân, etrafına topladığı bir grup askerle Bâd'ın hâkimiyetindeki Hısnıkeyfâ'yı (Hasankeyf) ele geçirdi. Aynı yıl Meyyâfârikîn'i ve Diyarbakir bölgesinin birçok kalesini zaptetti (380/990). Bâd'ın temellerini attığı devlet Ebû Ali Hasan'ın babasının adına nisbetle Mervânîler diye anılmıştır. Ertesi yıl Hamdânîler'le yaptığı mücadeleyi kazanarak hâkimiyet sahasını genişletti. Ebû Ali'nin diğer müslüman emirliklerle birlikte cihad harekâtına girişmesinden çekinen Bizanslılar 382'de (992) Mervânîler'le on yıllık bir antlaşma imzalamak zorunda kaldılar (Rûzrâverî, III, 247; İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, s. 61).

Ebû Ali'nin öldürülmesiyle (387/997) yerine kardeşi Ebû Mansûr Mümehhidüddele Saîd geçti. Mümehhidüddele'ye de kardeşi Nasrüddevle Ahmed halef oldu (401/1011). Büveyhîler, Fâtımîler ve Bizans İmparatorluğu Ahmed'e elçiler gönderip onu Diyarbakir emiri olarak tanıdılar (İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, s. 103). Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh, Diyarbakir'in menşuru ile birlikte "Nasrüddevle" laka-

bını da vererek Ahmed'in emirliğini tanıdı (403/1013). Nasrüddevle 415'te (1024) Âmid'i, ertes: yıl Urfa'yı emirliğin topraklarına kattı.

Mervânîler'le Büyük Selçuklular arasındaki ilişkiler Tuğrul Bey zamanında başladı. Diyarbakir ve Musul bölgesinde yağmalayan Arslan Yabgu'ya bağlı Oğuzlar'ın (Yabgulular) faaliyetlerinden şikâyetçi olan Nasrüddevle bu vesileyle haberleştiği Tuğrul Bey ile dostane münasebetler kurdu ve Büveyhîler adına okuttuğu hutbeyi Tuğrul Bey adına okutmaya başladı (441/1049). Bizans İmparatoru Konstantinos'un ricasıyla, Selçuklular'ın elinde esir bulunan Gürcü Prensi Liparit'in Sultan Tuğrul Bey tarafından serbest bırakılmasını sağladı. Nasrüddevle zamanında Diyarbakir bölgesi tarihinin en parlak dönemlerinden birini yaşadı. Ticarî ve kültürel faaliyetler yoğunluk kazandı; onun sarayı âlim ve şairlerle doldu.

Nasrüddevle 453'te (1061) vefat edince yerine oğlu Nizâmeddin Ebû'l-Kâsım Nasr geçti. Ancak bir müddet sonra Sultan Tuğrul Bey'in desteğini alan kardeşi Said onun emirliğine karşı çıktı. Sultanın Sâlâr-ı Horasan emrinde gönderdiği 5000 kişilik bir ordu Meyyâfârikîn üzerine yürüdü. Mervânî Veziri Fahrüddevle İbn Cehîr iki kardeş arasındaki gerginliği bertaraf ederek Âmid'in yönetimini Said'e bıraktırdı (454/1062). Ancak Nizâmeddin 455'te (1063) Âmid'e girip şehre yeniden hâkim oldu. Said de isyankâr tavrından vazgeçerek bir köşeye çekildi.

Malazgirt Muharebesi sırasında Mervânîler'in hâkimiyetindeki Diyarbakir bölgesinden 10.000 kadar gönüllü Selçuklu ordusuna katılmıştı. Bu zaferden sonra Ahlat ve Malazgirt Selçuklu hâkimiyetine geçti. Bizans İmparatoru Mihail'in, Melikşah'ın büyük önem verdiği Anadolu akınlarının durdurulması için Meyyâfârikîn'e elçi göndermesi (464/1072), imparatorun Selçuklular'la yapmayı düşündüğü barışa Mervânoğulları'nın desteğini sağlamak istediğini göstermektedir.

472'de (1080) ölen Nizâmeddin'in yerine büyük oğlu Nâsirüddevle Mansûr geçti. Dirayetsiz bir yönetim ortaya koyan Mansûr, bir müddet sonra halkın sevgisini kazanan babasının veziri Enbârî'yi görevden alarak yerine hıristiyan bir hekim olan Ebû Sâlim'i tayin etti. Fahrüddevle ile oğlu Amîdüddevle, Ebû Sâlim'in Diyarbakir'de sebep olduğu iktidar boşluğu, hıristiyanların müslümanlar üzerindeki baskıları ve bölgenin doğrudan mer-

keze bağlanması gerektiği konusunda Sultan Melikşah'ı bilgilendirip buradaki zenginliklerden de bahsederek onu bölgeyi alması için teşvik ettiler. Melikşah, 476'da (1083) Fahrüddevle Muhammed b. Cehîr emrindeki bir orduyu Diyarbakir'e gönderdi. Fahrüddevle, oğlu Zaîmüddele Ebû'l-Kâsım'ı Âmid'i zaptetmek için görevlendirip kendisi Meyyâfârikîn üzerine yürüdü. 3 Safer 478'de (31 Mayıs 1085) Âmid, 6 Cemâziyelevvel 478'de (30 Ağustos 1085) Meyyâfârikîn ele geçirildi. Bunu diğer şehirler takip etti. Böylece Mervânîler hânedanı ortadan kalkmış oldu. Son Mervânî emiri Nâsirüddevle Mansûr, Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra başlayan iktidar boşluğundan istifade ederek bölgeyi tekrar alıp Mervânî Devleti'ni ihya etmek için çaba sarfettiyse de Büyük Selçuklu tahtını ele geçirmeye çalışan Tutuş'un müdahalesiyle karşılaştı. Tutuş Diyarbakir bölgesini zaptedip (486/1093) Mansûr'u esir aldı, ardından veziri İbn Bedî'nin aracılığıyla serbest bırakılıp Cizre'ye dönmesine müsaade etti. Mansûr Muharrem 489'da (Ocak 1096) ölünceye kadar burada kaldı.

Mervânîler'den günümüze ulaşan paraların tamamı gümüşten darbedilmiştir. Bir kısmı yayımlanan bu sikkelerden emirliğin Meyyâfârikîn, Âmid, Cizre, Düneysir, Nusaybin, Ahlat ve Erzen şehirlerine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Mervânîler zamanında Diyarbakir bir ilim merkezi haline gelmişti. Bir uç (sugûr) eyaleti olan bölge hatip, şair ve din âlimleriyle şöhet bulmuştu. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Abdullah el-Kâzerûnî, Ebû Abdullah el-Baradânî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Seleme, Ebû Ali Hasan b. Ali el-Âmidî, Ebû'l-Hasan el-Mağribî, Ebû Nasr el-Menâzî, İbnü't-Tarif, İbnü'l-Masîr, İbn Sevdâvî, Ubeydullah b. Ferrâ, İbnü'ş-Şihne, Ebû'l-Ganâim, Muhammed b. Ahmed eş-Şâsî, Ebû'l-Hasan b. Gâzî, İbn Nübâte el-Hatîb. Emevîler ve Abbâ-

MERVÂNİ EMİRLERİ

Bâd	373 (983)
Ebû Ali Hasan b. Mervân	380 (990)
Mümehhidüddele Saîd	387 (997)
Nasrüddevle Ahmed	401 (1011)
Nizâmeddin Nasr	453-472 (1061-1080)
Saîd	453-455 (1061-1063)
Nâsirüddevle Mansûr	472-478 (1080-1085)

sîler'in ilk dönemlerinde Hâricî fikirleri benimsemiş olan Diyarbekirîler IX. asırdan itibaren Hanbelî ve Mâlikî, Selçuklu hâkimiyetinden itibaren de Hanefî mezheplerini kabul ettiler; Mervânîler devrinde ise Abbâsî halifelerinin desteğiyle Şâfiîliğin yerleşmeye başladığı görülmektedir. Nasrûddeve zamanında Şâfiî fakihî Ebû Abdullah Muhammed b. Beyân el-Kâzerûnî Diyarbekir'e giderek mezhebini yaymaya başlamıştı. İbnü'l-Esir, Şâfiî mezhebinin bölgede onun döneminde yerleştiğini söyler (*el-Kâmil*, IX, 67). Hanbelî fakihî Ebû'l-Hasan Ali el-Âmidî aslen Bağdatlı olmasına rağmen Halife Kâim-Biemrillâh'ın isteği üzerine 450 (1058) yılında Âmid'e giderek ölümüne (467/1074) kadar burada ders vermiştir. Âmid'deki Mesûdiye Medresesi'nde bulunan 590 (1194) tarihli kitâbede şehirde dört mezheb fakihinin ders verdiği zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rûzrâverî, *Zeylû Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz – D. S. Margoliouth), Oxford 1921, III, 83-84, 247; a.e.: *Continuation of the Experiences of the Nations* (trc. D. S. Margoliouth), Oxford 1921, VI, 84-85; Azîmî, *La chronique abrégée d'Al-Azîmî* (nşr. Cl. Cahen, JA, CCXXX [1938] içinde), s. 358-448; İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, *Târîhu Meyyâfârikîn ve Âmid* (nşr. Bedevî Abdüllatif Avad), Beyrut 1974, s. 49-52, 59-61, 82, 103; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mü'âtu'z-zamân* (nşr. Ali Sevim), Ankara 1968, bk. İndeks; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 324-330; İbn Hallikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), I, 160; IV, 212-213; *Ürfalı Mateos Vekayi-nâmesi* (952-1136) ve *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162), (nşr. ve trc. H. D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 55-57, 90, 100-103, 109-110; İsmail Galib, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1312, s. 364-372; M. van Berchem – J. Strzygowski, *Amida*, Heidelberg 1910, s. 22-37; M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri I: Anadolun'un Fethi*, İstanbul 1944, s. 137-150; a.mlf., "Diyarbakir", *İA*, III, 610-613; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, bk. İndeks; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 299-301; Saîd ed-Dıvecî, *Târîhu'l-Mevsil*, Musul 1402/1982, I, 160-161; Abdürrahim Tufantoz, *Mervanoğulları: 380-478/990-1085* (doktora tezi, 1994), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; H. F. Amedroz, "The Marvânid Dynasty at Mayyâfâriqin in the Tenth and Eleventh Centuries A.D.", *JRAS* (1903), s. 123-154; K. V. Zetterstéen, "Mervânîler", *İA*, VII, 780-781; V. Minorsky, "Meyyâfârikîn", a.e., VIII, 198-199; Carole Hillenbrand, "Marvânids", *EI*² (İng.), VI, 626-627; H. Bowen, "Naşr al-Dawla", a.e., VII, 1017-1018.

ABDÜRRAHİM TUFANTOZ

MERVE

(bk. SAFÂ ve MERVE).

MERVERRÜZÎ, Ebû Ali

(أبو علي المروزي)

Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed

b. Ahmed el-Merverrûzî

(ö. 462/1069)

Şâfiî müctehidi ve kadı.

Şâfiî ulemâsı arasındaki şöhretine rağmen hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Nisbesinden, Horasan bölgesinde Murgâb nehrinin yukarı kısmında küçük bir şehir olan Merverrûzlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu şehir kısaca Merrûz şeklinde telaffuz edildiğinden nisbesi Merrûzî olarak da kaydedilmektedir. Kadılık yapmasından dolayı daha çok Kadı Hüseyin diye tanınmıştır. Çağdaşı Ebû Âsım el-Abbâdî (ö. 458/1066), Şâfiî ulemâsının biyografisine dair eserinde kendisinden birkaç kelimeyle söz ederek onun "ilmin süsü" ve derin kavrayış sahibi olduğunu belirtir. Kendisine en yakın müelliflerden Şâfiî fakihî ve tarihçi Abdülgâfir el-Fârisî (ö. 529/1135) Merverrûzî'yi "Horasan fakihî" diye niteleyerek Nişâbur'da hadis tahsil ettiğini, çağının onunla tanıdığını; künyesini Ebû Muhammed olarak kaydeden, kendisinden dolayı Merverrûz'un ulemâ yatağı ve fukaha uğrağı haline geldiğini kaydeder. Sonraki kaynaklarda zikredildiğine göre Abdullah b. Ahmed el-Kaffâl el-Mervezî'den fıkıh okudu ve önde gelen talebeleri arasında yer aldı. Ebû Nuaym Abdümelik b. Hasan el-İsferâyînî, Ebû Bişr Ahmed b. Muhammed el-Herevî ve başkalarından hadis rivayet etti. Başta fıkıh olmak üzere dinî ilimlerde uzmanlaştı, bölgede adını duyurdu. Kaynaklarda muhakkik ve müdekkik bir âlim olduğu, "Habrü'l-ümme" (ümmetin büyük âlimi) lakabıyla anıldığı kaydedilir. Yetiştirdiği talebeler arasında İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Abdurrahman b. Me'mûn el-Mütevellî, Ferrâ el-Begavî, Hasan b. Abdullah en-Nihî, Ebû'l-Fazl Abdülkerim b. Yûnus el-Ezcâhî, Sa'd b. Abdurrahman el-Esterâbâdî, Abdürrezâk b. Hassân el-Menûî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed es-Serahsî gibi âlimler bulunmaktadır. Merverrûzî 23 Muharrem 462 (11 Kasım 1069) tarihinde Merverrûz'da vefat etti.

Merverrûzî, mezheb imamının usul ve kaidelerine bağlı kalarak ictihad yapan "ashâbü'l-vücûh" müctehidlerden sayılmakta, *et-Ta'likâ*'sında da görüldüğü üzere kendisinden mezhebin diğer önde

gelen âlimlerinin görüşlerine aykırı ictihadlar nakledilmektedir (bazı görüşleri için bk. Sübkî, IV, 359-365). Nevevî'nin kaydettiğine göre müteahhir Horasan ulemâsının eserleriyle (Mütevellî'nin *et-Tetimme* ve *et-Tehzîb*'i, Cüveynî'nin *Nihâyetü'l-maḥlab*'ı gibi) Gazzâlî'nin kitaplarında "kadı" kelimesi mutlak olarak kullanıldığından Ebû Ali el-Merverrûzî, Irak Şâfiî ulemâsının kitaplarında ise Ebû Hâmid Ahmed b. Bişr el-Merverrûzî kastedilir. Buna karşılık İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî Ebû İshak eş-Şîrâzî ve Iraklı âlimlerin fıkıhla ilgili hususlarda mutlak olarak kadı kelimesiyle Ebû't-Tayyib et-Taberî'yi, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Horasanlı âlimlerin ise Ebû Ali el-Merverrûzî'yi kastettiklerini belirtir.

Eserleri. 1. et-Ta'likâ (*et-Ta'liku'l-kebir*). Mezhepler arası mukayeseli bir fıkıh kitabı olup İmâm Şâfiî'nin öğrencisi Müzenî'nin *el-Muhtasar*'ının geniş bir şerhidir. Müellif, eserinin ilmin önemi, Şâfiî ve önde gelen talebeleri, taklid ve icmâ konularını kapsayan girişinde ilimde derinleşen üç kişinin bulunduğunu söyler; Mâlik'in ahbârda güçlü, re'y ve istinbatta zayıf, Ebû Hanîfe'nin re'y ve istinbatta güçlü, ahbârda zayıf, Şâfiî'nin ise her iki alanda da güçlü olduğunu ve bu sebeple onun mezhebini seçtiğini belirtir. Merverrûzî'nin

Ebû Ali el-Merverrûzî'nin *et-Ta'likâ* adlı eserinin I. cildinin ilk sayfası (TSMK, III, Ahmed, nr. 718)

